

Övergången från arbete till pension bland utrikes födda svenskar

Erik Ljungar

Att lämna arbetslivet för att gå i pension kan innebära en stor förändring och en förlust av sociala sammanhang. För personer med utrikes född bakgrund kan detta också innebära en förlust av centrala relationer gentemot majoritetssamhället. I denna studie deltar personer med utrikes född bakgrund som uppnått pensionsåldern. De som på olika sätt har försökt upprätthålla en relation till majoritetssamhället har hanterat övergången från arbete till pension på ett för dem mer fördelaktigt sätt. De som endast är hänvisade till sin närmaste familj eller personer med samma nationella bakgrund upplever en större otillfredsställelse med sin livssituation.

Nyckelord: arbete, pension, utrikes född, identitet

INTRODUKTION

De flesta människor uppnår en punkt i sina liv då de måste gå i pension. För en del upplevs detta som inte särskilt dramatiskt; att gå i pension kan innebära en efterlängtd förändring efter ett krävande yrkesliv. För andra kan emellertid pensionen innebära en stor omställning. Ekonomiskt i form av kraftigt reducerade inkomster, men även att lämna ett socialt sammanhang som att dagligen kunna gå till en arbetsplats kan upplevas som en förlust. Bland personer med migrant- eller utrikes född bakgrund förekommer det att de under sina yrkesverksamma liv ibland stöter på olika hinder och begränsningar i relation till deras arbete.

Detta gäller företeelser som yrkesval, begränsade karriärmöjligheter samt en lägre genomsnittlig lönenivå än vad fallet är

FÖRFATTARE

Erik Ljungar, Institutionen för arbetsliv och välfärd, Högskolan i Borås, erik.ljungar@hb.se

Jag vill rikta ett stort tack till följande personer som på olika sätt bidragit till att denna artikel till slut blev av: Marita Flisbäck, Karin Josefsson, Roland Kadefors, Tora Nord, Kristina Nässén, Kennert Orlenius, Goran Puaca, Per Erik Solhem, Christer Theandersons samt Hanna Uddbäck.

för inrikes födda personer (Behtoui & Neergaard 2010; le Grand & Szulkin 2003; Åslund & Nordström Skans 2010). Även dessa personer måste emellertid en dag lämna arbetslivet och försöka anpassa sig till en tillvaro som pensionär.

Syftet med denna studie är att belysa en grupp utrikes födda personers erfarenheter i samband med att de gått i pension. Fokus ligger på själva *processen* eller övergången av att gå från arbete till pension (Wang, Henkens & van Solinge 2011). För att förstå innebörden av att lämna arbetslivet för en tillvaro som pensionär kommer den betydelse arbetet haft att belysas. Vidare vilka strategier och resurser som personerna ifråga upplever funnits tillgängliga för att anpassa sig inför själva pensionen samt till livet efteråt som pensionär. Studien utgår ifrån personernas erfarenheter och upplevelser av att gå i pension, samt hur detta påverkat deras identitet. Upplevelserna sätts vidare in i en kontext där både betydelsen av sociala relationer och nätverk samt institutionella och strukturella faktorer beaktas. Bland annat betydelsen av det svenska pensionssystemets utformning samt migranterfarenheten.

BAKGRUND

Migration, arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik

I slutet av 1950-talet skedde en ökad migration till Sverige av personer som var arbetskraftsmigranter. Sverige hade dessförinnan haft en viss flyktingmigration, särskilt efter andra världskriget och bland annat i samband med Sovjetunionens invasion av Ungern 1956. De personer som kom under särskilt 1960-talet och i början av 1970-talet var emellertid till övervägande del arbetsmigranter (Frank 2017; Lundh 2016). Den svenska industrin efterfrågade utländsk arbetskraft, vilket ledde till att många företag aktivt rekryterade personer från länder som Finland, Italien, Grekland och forna Jugoslavien. När dessa personer kom till Sverige fick de ofta ett arbete strax efter ankomsten, företrädesvis som industriarbetare. Under 1960-talet fanns det få arbetsmarknadspolitiska åtgärder från det svenska samhällets sida riktade till migranter. Kontakter med myndigheter och samhällsinstitutioner skedde företrädesvis via organiserade tolkar, som ofta förmedlades via de industriföretag inom vilka dessa personer arbetade. De som ville studera svenska kunde emellertid gå olika utbildningar i exempelvis Arbetarnas Bildningsförbunds (ABF):s regi.

Under 1970-talet förändrades migrationsmönstren i Sverige (Frank 2017; Lundh 2016). Istället för främst arbetskraftsmigration blev flyktingmigrationen alltmer framträdande. Även anhörighetsmigrationen ökade, vilket innebar att personer som anlant tidigare kunde återförenas med sina familjemedlemmar. Oroligheter i form av revolutioner och krig i ett antal länder som Chile, Turkiet, Iran, Irak och senare forna Jugoslavien och Östeuropa, under främst 1980-talet

och början av 1990-talet, bidrog till att det kom många personer som flyktingar från dessa länder. För dessa var möjligheten till att få ett arbete betydligt svårare än fallet varit för de tidigare anlända arbetskraftsmigranterna. Under 1970-talet initierades därför en rad arbetsmarknads- och integrationspolitiska åtgärder. Till exempel Svenska för invandrare (SFI) och olika former av aktiv arbetsmarknadspolitik mer eller mindre riktad mot utrikes födda personer (Lundh 2016). Vidare uppmantrades utrikes födda personer att bilda så kallade etniska organisationer (Emami 2003; Fördin & Fredholm 2021). Det svenska samhället blev dock alltmer segregerat under de kommande decennierna trots omfattande integrationspolitiska åtgärder. Personer med utrikes född bakgrund är till exempel boendemässigt överrepresenterade i så kallade utsatta stadsdelar, där det sociala umgänget företrädesvis sker inom den egna gruppen eller med andra personer med utrikes född bakgrund (Urban 2018). Även arbetslösheten bland särskilt vissa grupper av utrikes födda är fortsatt hög än i dag (Bursell 2019).

Personer tillhörande gruppen arbetskraftsmigranter har ofta haft ett arbete under längre perioder än vad fallet är för många flyktingar (Ekberg & Lindh 2016; Sjögren Lindquist & Wadensjö 2012). De förstnämnda påverkades dock av strukturomvandlingen inom svensk tillverkningsindustri under 1970-talet, vilket innebar att de som arbetade inom industrisektorn i stor utsträckning istället fick söka sig till arbeten företrädesvis inom tjänste- och servicesektorn (Sjögren Lindquist & Wadensjö 2012). De personer som kommit som flyktingar behövde i flera fall många år för att hitta en väg in på arbetsmarknaden. När de väl etablerat sig var det även i deras fall främst inom service- och tjänstesektorn. Ett fenomen som gjorde sig gällande under 1980-talet avseende migranter från bägge grupperna, var att etablera sig som egna företagare som en strategi för att garantera sin försörjning (Ljungar 2007).

Det svenska pensionssystemet

I Sverige finns ett institutionaliserat pensionssystem som är väl integrerat med den svenska välfärdsmodellen (Ekberg & Lindh 2013). Det svenska pensionssystemet har emellertid sedan 1990-talet genomgått stora förändringar. Pensionens storlek beror bland annat på hur länge en person har arbetat, där grunden är att denne ska ha arbetat i 40 år för att ha rätt till full garantipension; innan 2003 baserades pensionen främst på de 15 mest produktiva åren. De flesta går i pension strax innan eller i samband med den rådande riktåldern för pension, som i Sverige är 65 år¹ (64,2 år genomsnittliga pensionsåldern 2019). Bland gruppen utrikes födda är den genomsnittliga pensionsåldern endast något lägre (SCB

¹ Det finns regeringsbeslut på att höja riktåldern för pension till 67 år för dem som är födda 1961 eller senare. Även den så kallade "lägsta åldern" har redan höjts från 61 till 62 år för dem som är födda 1961 eller senare, men avses att succesivt höjas till 63 år (Pensionsmyndigheten 2022).

2012). Däremot är skillnaden i antal år som utrikes födda personer i genomsnitt hunnit arbeta fram till att de gått i pension dramatisk. År 2020 hade en person med utrikes född person i genomsnitt hunnit arbeta 24,4 år medan siffran för inrikes födda var 44,2 år (Carneck, Linnér & Johannisson 2020).

Det visar sig vidare att personer med utrikes född bakgrund har i genomsnitt lägre pensioner än personer tillhörande gruppen inrikes födda (Ekberg & Lindh 2013; SCB 2012). Särskilt gäller detta dem som kommit som flyktingar eftersom de i genomsnitt har haft en lägre sysselsättningsgrad över tid. Det faktum att det särskilt bland gruppen flyktingar finns personer som inte har haft ett arbete under tillräckligt många för att kunna uppnå full garantipension leder till en försämrad ekonomisk situation när de går i pension (Ekberg & Lindh 2013; Gustafsson, MacInnes & Österberg 2019). Det finns visserligen behovsprövade bidrag såsom bostadsbidrag och bidrag riktade till migranter med flyktingbakgrund som ska kompensera för den låga pensionen. Enligt SCB (2012) är trots detta möjligheterna till försörjning efter pensionen mer begränsad. Gemensamt för både flyktingar och arbetskraftsmigranter är att en något högre andel går i pension innan 65 års ålder än vad fallet är för inrikes födda. Detta beror bland annat på att de haft ett krävande yrkesliv inom okvalificerade yrken som påverkat hälsan negativt (Torres 2012).

TIDIGARE FORSKNING

Forskningen om migranternas eller utrikes födda personers erfarenheter av att gå i pension i en svensk kontext är mycket begränsad. Det finns en kvalitativ intervjustudie som undersöker vilka förväntningar som en grupp flyktingar har inför att de ska gå i pension (Harrysson, Montesino & Werner 2016). De i studien ingående personerna var emellertid fortfarande yrkesverksamma eller arbetssökande vid intervju tillfället. De uppgav att hinder och begränsningar i form av kategorisering medfört att de upplever en stor oro inför pensionen, där särskilt det faktum att de inte kunnat arbeta tillräckligt många år ses som ett framtida hinder för att inte kunna få ut en tillräcklig pension. I studien belyses även att det svenska pensionssystemet är utformat utifrån en "arbetslinje" som kan upplevas vara en form av institutionell diskriminering.

Det finns vidare studier som fokuserar på de levnadsvillkor och omständigheter som äldre migranter i Sverige lever under (Forsell & Torres 2012; Torres 2008; Torres 2012; Torres & Magnússon 2021; Torres & Serrat 2019). I antologin Torres och Magnússon (2021) studeras förhållanden inom svensk äldreomsorg som visar på att det finns en tendens bland handläggare och personal att kategorisera äldre utrikes födda personer som en homogen grupp, där ibland fördomar och föreställningar spelar in på omsorgens kvalitet. Dessa studier fokuserar dock främst på berörda myndighetspersoners och äldreomsorgspersonalens perspektiv,

men det finns även några studier som beaktar de utrikes födda personernas egna perspektiv (se till exempel Emami, Torres, Lipson & Ekman 2000 samt Forsell & Torres 2012).

I studier baserade på SCB-data framkommer att äldre migranter i genomsnitt har sämre hälsa samt lever under ekonomiskt mer ogynnsamma villkor än vad fallet är för personer som är inrikes födda (Ekberg & Lindh 2013; SCB 2012). Särskilt utsatta är personer som kommit som flyktingar. Vidare finns ett par studier avseende benägenheten att återvända till ursprungslandet efter pensionen (Klinthäll 2006; Klinthäll 2007). Det som framkommer i dessa är att benägenheten till detta i Sverige är relativt låg, oavsett om det är frågan om flyktingar eller arbetskraftsmigranter.

Inom internationell forskning gällande övergången från arbetsliv till pension finns Life-kohort-perspektivet (Wang & Schultz 2010; Wang, Henkens & van Solinge 2011; Wink & Boone James 2013). Här ligger fokus främst på personer tillhörande majoritetsbefolkningen i en rad länder, men det förekommer även studier som undersöker personer tillhörande migrant- och/eller etniska minoritetsgrupper. Ett perspektiv inom Life-kohort är den Dynamiska resursberoendensatsen som betonar förändring över tid. Övergången från arbete till pension antas här inbegripa en förberedelsefas, en övergångsfas samt en anpassningsfas, där stor vikt läggs vid de resurser individen antas ha tillgängliga för att hantera både själva övergången, samt anpassningen till pensionärstillvaron (van Solinge & Henkens 2008; Wang, Henkens & van Solinge 2011). Tillgång till resurser som självs kattad "god hälsa" samt ekonomiska resurser har visats ha positiv betydelse för att uppleva både övergången samt anpassningen till pension som tillfredsställande. Även tillgång till sociala resurser i form av nätverksrelationer har visat sig ha en positiv effekt.

Inom ramen för Life-kohort finns även den så kallade "Cumulative advantage/disadvantage"-teorin (CAD). Denna belyser effekterna av att den särbehandling eller stigmatisering som en del personer tillhörande migrant- eller minoritetsgrupper upplevt under yrkeslivet tenderar att fortsätta och ibland förstärkas efter det att de har gått i pension (Cook 2009; Dannefer 2003; Ferraro & Pylpiv Shippee 2009; O'Rand 1996; Saad-Lessler, Ghilarducci & Richman 2013). Detta beror bland annat på att en i genomsnitt lägre både sysselsättnings- och lönenivå under arbetslivet lett till att anpassningen till pensionen för vissa upplevs som otillfredsställande. Det har även visat sig att särskilt kvinnor med migrant- eller minoritetsbakgrund ibland upplever att de måste fortsätta arbeta för att säkra sin försörjning även efter att de uppnått pensionsåldern (Cook 2009).

IDENTITETESTEORI

Det finns en diskussion avseende vilken betydelse arbetet eller yrket har för en persons *identitet* (Leidner 2006; Uddbäck & Gillberg 2020). I en del fall framhålls särskilt yrket eller yrkesidentiteten som avgörande för en persons självkänsla eller självupplevda värde (Ulfsdotter Eriksson 2012). I andra fall är det identiteten att vara en arbetande person i sig som är av betydelse, där "kallet" att bidra till samhället är den främsta drivkraften (Bengtsson & Flisbäck 2017; Weber 1930). Arbete innebär en möjlighet att kunna befinna sig i ett socialt sammanhang där identiteten att vara en arbetande person har visat sig ha betydelse för en persons känsla av tillhörighet och välbefinnande (Akerlof & Kranton 2000; Akerlof & Kranton 2011). De flesta människor uppnår emellertid en punkt i sina liv när de måste lämna arbetet och gå i pension, där de flesta som går i pension upplever att de på olika sätt måste anpassa sig till sin nya identitet som pensionär eller "icke-arbetande person".

Det teoretiska ramverket i denna undersökning utgår från identitetsteori, som även benämns strukturell symbolisk interaktionism (Burke 1997; Burke 2004; Burke & Freese 1994; Burke & Stets 2009; Stryker 1980). Inom denna riktning av den symboliska interaktionismen ligger fokus på samspelet mellan en persons identitet(er) och den omgivande sociala strukturen. En persons eller gruppens identitet kan vara mer eller mindre institutionaliserad, samt är ett resultat av socialiserings- och interaktionsprocesser. En enskild person antas dock även ha ett visst utrymme att själv kunna påverka eller välja sin identitet. Enligt Burke och Stets (2009) finns det tre dimensioner av identitet som en person kan uppbära; en personidentitet, en social identitet samt en rollidentitet.

Personidentitet syftar på en persons uppfattning av vem denne är på individnivå; främst psykologiska egenskaper, men även aspekter av den sociala identiteten och rollidentiteten är av vikt för personidentiteten (Burke & Stets 2009). Den *sociala identiteten* konstitueras i samspel eller interaktion med den närmaste sociala gruppen, men formas även genom samspel mellan den enskilde och det omgivande samhällets (den sociala strukturens) krav och förväntningar. *Rollidentitet* syftar på den position som en person intar i den sociala strukturen, och definieras av rådande samhällsnormer eller institutioner; till exempel vad som förväntas av mer eller mindre formella roller som att vara förälder, chef, lärare, polis, etcetera. En person antas vidare ha en relativt stabil uppfattning om vem denne "är" (identitetsstandard); där denna standard baseras på alla tre nämnda formerna av identitet. För att kunna upprätthålla denna bild av sig själv utvecklar den enskilde olika strategier (identitetsprioritering) för att kunna hantera omgivningens krav. Det bör dock framhållas att i praktiken är en enskild persons identitet alltid en sammansättning av de tre olika formerna.

Enligt Burke och Stets (2009) är en persons identitetsstandard inte alltid i överensstämmelse med den sociala identitet och ibland även den rollidentitet som det omgivande samhället eller en social grupp tillskriver eller *kategoriserar* personen som. Personen agerar därför ibland för att uppnå en balans mellan identitetsstandarderna, som kan baseras på både person-, den sociala samt rollidentiteten, samt hur denna identitet framträder och uppfattas (identitetsframträdande) inom en grupp eller i det omgivande samhället (sociala strukturen). En person kan till exempel tillhöra flera grupper samtidigt, det vill säga ha en multipel identitet, där dennes identitet får bekräftelse inom en specifik grupp, men kan samtidigt uppleva sig vara diskriminerad eller stigmatiserad i samspelet med personer inom andra grupper (Burke & Stets 2009). Inom identitetsteorin används ibland Goffmans begrepp *stigmatisering* för att beteckna den process där en person tillskrivs en "negativ" social identitet (Goffman 1963; Long 2016). Denna stigmatisering kan vara på etnisk grundval, det vill säga grunda sig i det som även benämns "rasifiering" eller "etnifiering" (Mulinari & Neergaard 2004; Neergaard 2015). Denna "etniska" eller sociala identitet tillskrivs eller kategoriseras alltså utifrån och kan alltså ibland strida mot hur den enskilde personen uppfattar sig själv, det vill säga hur denne uppfattar sin personidentitet eller självupplevda sociala identitet (Goffman 1963).

Vilken social identitet eller kategori som tillskrivs en person har vidare betydelse för tillgången på *resurser* (Burke & Stets 2009; Tilly 1998; Tilly 2005). Exempel på resurser är tillgång till sociala nätverk, men även symboliska resurser i form av både språkliga och andra markörer som personen använder sig av för att framhålla sin identitet (Burke & Stets 2009). Resurser är alltså inte bara av ekonomisk natur, utan en person kan använda sig av olika sorters (sociala, symboliska, et cetera) resurser för att försöka upprätthålla sin personidentitet, men även för att upprätthålla sin sociala identitet eller rollidentitet (Burke & Stets 2009).

Enligt Tilly (1998) är tillgången på resurser av betydelse för vilken *makt* eller handlingsutrymme som en person eller en grupp har. Vissa sociala identiteter kan dock medföra en kategorisering i form av stigmatisering, vilket innebär att de kan ses som utmärkas av "negativa" resurser. Exempel på kategorier eller sociala identiteter är sådana som är baserade på etnicitet (exempelvis utrikes född eller inrikes född), social klass (exempelvis hög eller låg utbildning) eller genus (kvinna, man eller annan). Enligt Tilly (1998) upprätthålls ojämlika positioner och relationer mellan kategorier beroende på att personer tillhörande en överordnad grupp över tid tillskansar sig resurser baserat på att de tillhör en specifik kategori eller social identitet.

För att förstå övergången från en arbetsidentitet till en identitet som pensionär kan identitetsteori bidra till en ökad förståelse av utrikes födda personers upplevelser av denna övergång. Särskilt tillgången till så kallade identitetsresurser,

där tillgången på både ekonomiska resurser, men även ”maktresurser” gällande tillgång till sociala resurser eller sociala nätverk kan antas ha betydelse.

EMPIRI OCH ANALYS

I denna studie har 10 personer intervjuats, fyra kvinnor och sex män. De utgörs av både arbetskraftsmigranter och personer som kommit till Sverige som flyktingar. Urvalet skedde genom ett teoretiskt eller selektivt urval, där särskilt faktorer som kön, ursprungsland samt migrationsorsak beaktades (David & Sutton 2016). Personerna var vid intervju tillfället mellan 65 och 78 år och försörjde sig i huvudsak på sina pensioner. Två personer har fortsatt att arbeta deltid som egenföretagare efter att de gått i pension (se *tabell 1* nedan).

Tabell 1. Intervjupersoner

Person	Födelseland (region)	Första/Sista yrke inom sektor	Migrationsorsak	Ankomst till Sverige	Ålder vid ankomst
IP1-Kvinna	Grekland	Industri/Tjänste	Arbete	1960-talet	16-20
IP2-Man	Grekland	Industri/Tjänste	Arbete	1960-talet	26-30
IP3-Man	Grekland	Industri/Tjänste	Arbete	1960-talet	21-25
IP4-Man	Grekland	Industri/Service	Arbete	1960-talet	21-25
IP5-Kvinna	Jugoslavien	Tjänste-/Service	Flykting	1990-talet	41-45
IP6-Man	Jugoslavien	Industri/Service	Arbete	1960-talet	21-25
IP7-Kvinna	Rumänien	Service/Eget företag	Flykting	1980-talet	36-40
IP8-Kvinna	Iran	Service/Service	Flykting	1990-talet	36-40
IP9-Man	Iran	Service/Tjänste	Flykting	1990-talet	36-40
IP10-Man	Asien	Industri/Eget företag	Arbete	1970-talet	26-30

En tematisk intervjuguide med öppna frågor användes vid intervju tillfällena (Aspers 2011). Intervjufrågorna var strukturerade kronologiskt, vilket innebar att deltagarna fick berätta om sina erfarenheter över tid. De uppmuntrades att resonera kring olika teman och begrepp som ankomst till Sverige, arbete, pension, etcetera. Vidare ställdes frågor kring de sociala relationernas betydelse, till exempel relationer till arbetskamrater, familj och gentemot det svenska majoritets-samhället. Även frågor om deltagarnas ekonomiska situation ställdes. Intervjuerna skedde vid ett tillfälle och ägde företrädesvis rum i hemmiljö. Intervjuerna tog mellan 45 minuter och 2 timmar att genomföra. Samtliga intervjuer spelades in i sin helhet och är transkriberade.

Analysen av intervjuerna skedde genom abduktiv kodning i enlighet med en modifierad Grounded-theory ansats (Charmaz 2014; Corbin & Strauss

2015, Glaser 1978; Hoddy 2018; Oliver 2011). De olika koderna som framkom jämfördes och sammanställdes till övergripande teman. Exempelvis "arbetets betydelse", "erfarenheter av övergång" samt "anpassning till pensionslivet". Dessa teman analyserades sedan med hjälp av främst identitetsteoretiska begrepp (Burke & Stets 2009).

ARBETSLIVET

Arbetets värde

En majoritet av de personer som ingår i denna studie hade för avsikt när de anlände till Sverige att endast stanna några år för att sedan återvända till sitt ursprungsland. Anledningen till att de blev kvar i landet var att de upplevde att de med tiden blev så pass etablerade med arbete och familj att det därför inte längre var möjligt för dem att återvända (Klinthäll 2006; Klinthäll 2007). Två av de personer som kommit som flyktingar uppgav emellertid att det inte hade varit möjligt för dem att återvända till sina ursprungsländer på grund av ländernas politiska situation.

Samtliga personer uppgav att erfarenheten av att ha eller ha haft ett arbete är något som de värdesätter högt. Det framkommer i flertalet fall att det inte haft någon större betydelse vad de arbetat med, bara de haft ett arbete och kunnat försörja sig. Att leva på bidrag var något som en majoritet framhöll var något de ville undvika så långt som det bara var möjligt. Det framkom emellertid under intervjuerna att en del varit hänvisade till olika former av bidrag under perioder av sina liv, såsom arbetslöshetskassa, bostadsbidrag samt flyktingbidrag. En majoritet har erfarenhet av att ha bytt arbete ett flertal gånger under sitt yrkesverksamma liv, till exempel i samband med att de flyttat eller på grund av att de periodvis varit arbetslösa. De uppgav dock att om de blev utan arbete ansträngde de sig för att så snart det bara var möjligt att försöka finna ett nytt arbete.

Flertalet av personerna uppgav att de hade engagerat sig mycket i sina arbeten. Att ha en identitet som en arbetande person var för dem av stor vikt. De gav långa beskrivningar där de detaljerat redogjorde för vad de arbetat med. De framhöll hur viktigt det var för dem att utföra sina arbetsuppgifter väl samt vad de åstadkommit under sina yrkesliv. Visserligen uppgav några att de haft arbeten och arbetsuppgifter som de inte upplevde som fullt tillfredställande, eller att de inte haft ett arbete som motsvarar deras kvalifikations- eller utbildningsnivå. Oavsett vad de arbetat med framhöll emellertid flertalet hur viktigt det var att hela tiden utföra sina arbetsuppgifter på ett så fullgott sätt som möjligt. Vissa framhöll även den sociala dimensionen av sitt arbete där de uppgav att de såg det som viktigt att kunna bidra till samhället genom sitt arbete (Bengtsson & Flisbäck 2017; Weber 1930).

En man som arbetat som ingenjör i ursprungslandet uppgav att han har erfarenhet av att ha haft flera olika arbeten, bland annat inom restaurangbranschen, lokalvård och som vaktmästare. Han säger:

Jag har varit glad att jag jobbar. Det spelar ingen roll vad som helst [duger]. Jag är ingenjör men jag har jobbat som chaufför, som städare och som diskare och som ingenjör [i Sverige], som... Vad som helst [duger]! (IP9)

Det mannen säger kan tolkas som att han främst värdesätter arbetet som ett sätt att kunna försörja sig. Samtidigt ger han uttryck för hur avgörande det är att ha ett arbete överhuvudtaget för att kunna känna en tillhörighet. Både att kunna försörja sig, men även den sociala identiteten att vara en arbetande person såg han som eftersträvsvärt, medan däremot innehållet i de olika arbetsuppgifterna var av underordnad betydelse (Bengtsson & Flisbäck 2017).

Sociala relationer på arbetsplatsen

En dimension avseende arbetslivet som framträder hos personerna är vikten av de sociala relationerna på deras arbetsplatser. Att kunna gå till, samt vara på, en arbetsplats upplevdes som ett centralt motiv till att arbeta. Särskilt möjligheten att kunna umgås med och upprätthålla relationer till andra människor sågs som särskilt värdefullt. Genom arbetsplatsen fick de kontakt med personer med en annan migrantbakgrund än deras egen, men de värdesatte också kontakterna de fick med personer tillhörande majoritetsbefolkningen. De sistnämnda kontakter som de uppgav inte skulle varit möjliga att upprätta förutom genom just arbetet.

Ett exempel på vikten av sociala relationer genom arbetet framhölls av en kvinna som valt att fortsätta arbeta som egenföretagare inom servicesektorn även efter det att hon uppnått pensionsåldern. Hon angav delvis ekonomiska skäl, men framhöll också vikten av att kunna upprätthålla de sociala relationerna till sina kunder. Hon betonade att det är genom dessa relationer som livet får ett värde och ger tillfredsställelse. Hon uppgav vidare att hennes kundkrets består av både personer från majoritetssamhället och personer med migrantbakgrund, vilket hon upplevde som positivt.

Hon säger:

Nej, jag kommer inte att sluta arbeta. Jag kommer att arbeta på. Som jag säger, den sociala delen, du kan inte ha det hemma. Du måste [arbeta], ja. Eller så måste du ha andra intressen att [engagera dig i]. För när du kommer in [till butiken] och det kommer en kund; du pratar om allt och hör allt. Nej, den sociala delen kommer att saknas när du går i pension helt. (IP7)

ÖVERGÅNGEN

Hälsa och social tillhörighet

Ett par av personerna som deltog i denna studie ville inte sluta arbeta när de närmande sig pensionen, inte ens om de drabbades av ohälsa eller blev sjukskrivna. Både bland de som arbetat inom industrin och inom service- och tjänstesektorn fanns de som drabbats av olika yrkesskador. De hade dock haft problem att acceptera detta och uppgav att de hellre ville stanna kvar i sitt arbete. De vidtog därför olika strategier för att försöka hålla sig kvar vid arbetet så länge det bara var möjligt. De undvek till exempel att sjukskriva sig mer än mycket korta perioder.

En av männen säger:

Jag gick till sjukhuset, till ortopeden, och de tittade på mig och sjukskrev mig sex månader. Men efter två veckor var jag [tillbaka] på jobbet. [Mannen ville inte sitta hemma]. Jag skämdes. Hela [...] känner mig! Ja, det finns många som känner mig och jag skäms. När jag gick till läkaren nästa gång, eftersom jag inte kunde arbeta, sa han: ”Varför sjukskriver du dig inte?” Jag svarade: ”Jag känner så många människor här i [...]. Jag skäms, jag har inte [haft någon] sjukfrånvaro under hela mitt liv.” [...] Jag fortsatte att arbeta [eftersom] det finns många som säger: ”Ja, ni invandrare, ni [vet hur ni kan] utnyttja [systemet].” (IP4)

Ett annat exempel på en person som fortsatte att arbeta, trots sviktande hälsa, är en av kvinnorna som säger:

[Jag hade] lite problem med hälsan, med ryggen, och sedan blev jag lite bättre. Jag har faktiskt lyckats med jobbet, [trots den dåliga] ryggen, och sedan blev jag lite bättre. Jag har faktiskt lyckats med jobbet. Jag har [haft] mycket roligt med mina kollegor och chefen och alla var nöjda med mig. (IP8)

Det som framkommer är hur högt både mannen och kvinnan värdesätter den sociala dimensionen av att ha ett arbete. I mannens fall rör det sig om att han inte ville sluta arbeta för att han blev rädd för vad det omgivande ”samhället” skulle anse, det vill säga att han ville undvika att bli negativt kategoriserad utifrån sin etnicitet. Han fruktade alltså för att hans tillskrivna sociala identitet som ”invandrare” skulle hamna i konflikt med hans identitet som ”arbetande person” (Burke & Stets 2009; Goffman 1963). I kvinnans fall är det den bekräftelse som hon upplevde på sin arbetsplats som gjorde att hon, trots den dåliga ryggen, fortsatte att arbeta eftersom den bekräftelse hon fick av chefer och arbetskamrater var

viktig för henne. Även i detta fall kan det ses som att kvinnan hade stort behov av att upprätthålla en social identitet som arbetande person.

Några av personerna framhöll att det främst var under den tidiga perioden, det vill säga, omedelbart efter att de gått i pension, som de upplevde känslor av förlust och tomhet. En av männen uttrycker detta på följande sätt:

Ja, det var jobbigt att man tappade den sociala biten, arbetskamrater. Det var det som var ett helvete för mig [...]. Sedan var jag ganska länge utanför samhället. Jag träffade inte [längre] människor [från min arbetsplats]. [...] Jag var inte någonstans längre. (IP2)

En del fortsatte att gå till sina tidigare arbetsplatser även att de gått i pension, och i vissa fall utförde de vissa arbetsrelaterade uppgifter tills de mer eller mindre tvingades att gå hem. Ett ytterligare sätt att hantera övergångsperioden var att fortsätta arbeta på frivillig basis. En kvinna som arbetat som förskolelärare fortsatte att gå till sin arbetsplats och läste sagor för barnen, men slutade att göra det efter ett tag.

Ekonomisk förlust

De personer som kommit som flyktingar uppgav att inkomstbortfallet efter pensionen upplevdes som mycket kännbar (Ekberg & Lindh 2013; Gustafsson, MacInnes & Österberg 2019). Även de med bakgrund som arbetskraftsmigranter uppgav att gå i pension medförde en kännbar ekonomisk förlust. De framhöll att deras inkomst mer än halverades i jämförelse med vad de tidigare tjänat som anställda.

Två personer har valt att fortsätta arbeta efter pensionen som egna företagare. Kvinnan som har ett eget företag inom servicesektorn uppgav att hon förutom de sociala skälen till att fortsätta arbeta även framhöll den ekonomiska dimensionen, bland annat att hon behövde bidra till sin mans försörjning. Även en man som fortsatt arbeta som egenföretagare angav ekonomiska skäl till att fortsätta arbeta, men lyfte även vikten av att vara sysselsatt under dagarna.

Några framhöll att den relativt korta period som de faktiskt arbetat har lett till en lägre pension. De uppvisade en otillfredsställelse med det faktum att de inte lyckas få en tillräcklig pension trots att de upplevde att de arbetat ett helt liv. Som nämndes ovan uppgav flertalet att de var angelägna om att inte leva på olika former av ekonomiskt stöd och bidrag, vilket var en inställning som de fortsatte att ha även efter att de gått i pension. De framhöll att de inte ville vara beroende av samhället på något sätt, inte ens efter att de gått i pension. I intervjuerna framkom emellertid att några personer hade bostadsbidrag och vissa andra stödformer som flyktingbidrag som tillägg till sin pension, men upplevde att detta inte räckte för att kompensera för inkomstbortfallet i samband med att de gick i

pension. Några framhöll även att de blivit ekonomiskt beroende av sina barn för att kunna hantera hyror och andra grundläggande livsomskostnader.

LIVET SOM PENSIONÄR

Familjeliv

Efter pensionen blev umgänget inom den egna familjen, och då särskilt med de egna barnen, framträdande. Några uppgav dock att de fortsatte umgå med före detta arbetskamrater, men att ju längre tiden gick efter pensionen avtog detta umgänge över tid. Det sistnämnda är dock vanligt för många människor som går i pension oavsett bakgrund, men en dimension som en del av personerna i denna studie framhöll var ett ökat både ekonomiskt och socialt beroendeförhållande till de egna barnen. En kvinna svarade på frågan hur det kändes det att bli pensionär på följande sätt:

Ja, jag ska säga att man saknar den här kontakten med vuxna människor, det [gör] man, det [gör] man när man är pensionär. Liksom det här att man har sina arbetskamrater. Vi träffades ibland och pratade. Och ibland gick vi ut och alla helger och så. Och det här med jul, vi [arbetskamraterna] hade någonting roligt ihop. Allt det här känns det som jag saknar mycket faktiskt. Det gör man. Men tur [att] man har barnbarn som man kan [umgå med]. (IP1)

Två av männen framhöll den betydelse som familjen fått efter att de blivit pensionärer. Bägge framhöll att allting numera kretsar kring barnbarnen. Den ene har dock en rad hälsoproblem vilket innebär att det är svårt för honom att röra sig utanför den närmaste kretsen, medan den andre mannen framhöll att han intensifierat sina kontakter med vänner och släktingar i en rad länder utanför Sverige.

En oklar tillhörighet?

En strategi för att försöka finna en meningsfull tillvaro efter pensionen har varit att umgå med personer med delad nationell eller etnisk bakgrund. En av kvinnorna med flyktingbakgrund uttrycker dock följande:

Nu [är det] mindre bra. Inga svenska vänner. Bara iranska.[...] Jag mådde dåligt. [Bara] vara hemma. Ibland träffar jag [vänner] i stan. Bara två, tre som talar mitt språk, som är från Iran. (IP8)

Ett par av personerna har fördjupat umgänget inom ramen för de etniska föreningar, som de hade varit medlemmar i redan då de arbetade (Frödin & Fredholm

2021). De framhöll emellertid att de inte finner någon djupare tillfredsställelse i att delta i dessa sammanslutningar. En man uppgav till exempel att allt de gör i den Grekiska föreningen är att de: ”bara dricker kaffe och spelar kort.” (IP3). En annan av männen framhöll att han upplevde att det som tidigare hette Jugoslaviska föreningen inte längre är meningsfullt att vara med i, särskilt efter det att denna splittrats upp på nationella grunder efter kriget i forna Jugoslavien. Att som pensionär med utrikes född bakgrund bygga sin personliga och sociala identitet utifrån deltagande i föreningar på etnisk eller nationell grund gav dem alltså inte någon större tillfredsställelse (Burke & Stets 2009).

En del personer hade under yrkeslivet, men även efter att de blivit pensionärer, besökt sina ursprungsländer. Två exempel är en man med bakgrund i Grekland, samt en kvinna som kom till Sverige under kriget i forna Jugoslavien. De framhöll emellertid att när de besökt sina ursprungsländer att de känner sig mycket ”svenska” i mötet med personer i det tidigare hemlandet. När de sedan återvänder till Sverige upplever de att de kategoriseras eller tillskrivs en social identitet som ”invandrare”. Även en av männen med ursprung i forna Jugoslaven framhöll att trots att han bott i Sverige i över 50 år upplever han att han inte blir sedd på som ”svensk”. Han säger:

Mitt land [forne Jugoslavien] är inte mitt land. Det är svårt att säga. Jag var 21 år gammal när jag kom hit [till Sverige], och sedan bodde jag [här] resten av mitt liv. Och nu är jag 70. Så jag har bott fler år i Sverige. Jag kan aldrig säga att Sverige är mitt hemland eller det, eller att jag är [en] riktig svensk, det kommer jag aldrig att bli. Men [jag är] också [förmodligen] mer svensk [än jugoslav] eftersom jag har bott här längre än jag gjorde där nere [i mitt ursprungsland]. (IP6)

Burke och Stets (2009) framhåller att det kan uppstå en konflikt mellan en persons självprioriterade identitet och dennes tillskrivna sociala identitet, vilket kan ge upphov till en känsla av att ha en multipel identitet. Detta innebär en känsla av att varken personidentiteten eller den prioriterade sociala identiteten bekräftas fullt ut av det omgivande samhället eller sociala strukturen. Att inte höra till någonstans, men samtidigt ändå höra till, var något som flera av personerna kämpade med, både under det att de varit yrkesverksamma, men var något som blivit mer kännbart efter det att de gått i pension. Ingen av de intervjuade uppgav dock att de tänkte återvända till ursprungslandet för gott, där ett centralt argument var att de trots allt upplever att det i Sverige finns ett välfungerande välfärdssystem som ger dem trygghet (Klinthäll 2006; Klinthäll 2007).

En av männen säger:

[...] Sverige, bra, svenskar är inte alltid bra. De [vill inte vara] med oss sedan pensioneringen [...]. [Däremot är det svenska] samhället [bra]. Kommunen verkligen. Du behöver inte oroa dig för någonting. Sverige är fantastiskt. Allt är bra och allt fungerar. (IP9)

Föreningsliv

Ett sätt att försöka anpassa sig till livet som pensionär var att bli medlem i Pensionärernas Riksorganisation (PRO). Detta är en rikstäckande organisation för personer som gått i pension med i huvudsak inrikes födda svenskar som medlemmar. Tre av personerna som ingår i denna studie var medlemmar (IP4, IP5 och IP6). De uppgav att de genom PRO fick möjlighet att träffa och umgås med representanter för majoritetssamhället. En av männen som fått i uppgift att vara kassör i den lokala PRO-föreningen framhöll att detta upplevdes som en meningsfull aktivitet. Även en av kvinnorna som var medlem i PRO var mycket tillfreds med detta medlemskap. Hon framhöll att hon genom PRO fått många svenska vänner och varit mycket aktiv eftersom hon är textilkonstnär och anordnat utställningar inom PRO:s regi. Den tredje personen i denna studie som var medlem framhöll emellertid att han av främst hälsoskäl inte orkade engagera sig så mycket i PRO:s olika aktiviteter, men att han tidigare funnit dess verksamheter tillfredställande.

En av intervjupersonerna påpekade dock att kostnaderna för olika aktiviteter förhindrar aktivt deltagande i PRO. I sin egenskap som kassör i den lokala PRO-föreningen uppgav han att han hade försökt rekrytera flera före detta landsmän och även andra personer med utrikes född bakgrund som medlemmar, men att dessa hade avböjt för att de kände att de saknade både ekonomiska resurser, men även upplevde en språkbarriär för att kunna delta i organisationens aktiviteter fullt ut.

DISKUSSION

En majoritet av personerna i denna studie betonade att arbetet hade varit centralt för deras möjlighet att leva ett meningsfullt liv och finna sociala kontakter. Det var särskilt genom relationer på arbetsplatsen som de upplevde att de kunde träffa både personer med migrantbakgrund men också personer tillhörande majoritetsbefolkningen. Deras förlust av dessa relationer är kanske den mest framträdande negativa erfarenheten efter att de gått i pension. Övergången från en identitet som arbetande person till en identitet som pensionär var kännbar eftersom arbetet upplevdes som värdefullt för självkänslan, det vill säga den personliga identiteten. Att känna delaktighet med det samhälle i vilket man lever blev möjligt genom arbetet, det vill säga att uppleva en social identifikation som innebär att tillhöra ett större sammanhang (Bengtsson & Flisbäck 2017).

Att ha tillgång till en resurs som sociala nätverk var alltså minst lika viktig för deltagarna i denna studie som att ha tillgång till ekonomiska resurser (Akerlof & Kranton 2011). Genom att arbeta upplevde de att de kunde undvika att kategoriseras eller stigmatiseras som ”invandrare” (Burke & Stets 2009; Goffman 1963; Tilly 1998). Arbetsidentiteten kan alltså ses som både en social identitet, dvs. en identitet av tillhörighet, samtidigt som arbets- eller yrkesidentiteten (rollidentiteten) är viktig för tillgången till ekonomiska resurser. Motivet att därför aktivt försöka finna nya sociala sammanhang var därför ett starkt motiv efter det att de gått i pension, men även att i en del fall försöka finna en ytterligare försörjning även efter att de gått i pension.

För ett par av intervjupersonerna blev familjen och relationen till de egna barnen av ökad betydelse efter att de gått i pension, både som socialt och ekonomiskt stöd. Vissa försökte fördjupa relationerna inom sin nationella eller etniska grupp, men ett par av intervjupersonerna framhåller här en mindre tillfredsställelse. Andra valde att vara medlemmar i Pensionärernas riksorganisation (PRO). De försökte alltså hitta en identifikation med majoritetssamhället, det vill säga försöka skapa en livssituation där de upplevde att de erkänns av majoritetsbefolkningen.

Trots att vissa personer i denna studie bott i Sverige i över ett halvt sekel innebar övergången från arbete till pension en ”förlust av identitet” i flera dimensioner. Förlust av en arbetsidentitet, som de ville hålla kvar så länge som möjligt, vilket bland annat innebar en försämrad ekonomisk situation. Övergångsprocessen innebar också en förlust av sociala nätverk utanför den närmaste familjen, som var kopplade till arbete och arbetsplatsen. Perioden strax före, under och perioden direkt efter pensioneringen upplevdes som särskilt besvärlig och innebar en betydande ”förlust av identitet” för den enskilde. Efter övergångsperioden anpassade sig dock de flesta, mer eller mindre, till den nya identiteten som ”pensionerad person” där de som på olika sätt kunde upprätthålla relationerna till majoritetssamhället uppvisade en något större tillfredsställelse med sin livssituation.

SLUTSATS

Det finns en grupp i studien som hanterat övergången från arbete till pension bättre än den andra; och det är den grupp av personer som på något sätt utvecklat strategier för att upprätthålla en relation till majoritetssamhället. Här bör det framhållas att trots olika bakgrund gällande migrationsorsak, kön och ursprungsländ uppvisar personerna i denna studie en stor samstämmighet gällande sina erfarenheter. Två av personerna (IP7 och IP10) hade som strategi att fortsätta arbeta efter pensioneringen. En annan strategi var att engagera sig i föreningslivet (IP4, IP5 och IP6), i deras fall PRO. De som främst varit hänvisade till den närmaste familjen eller sin etniska eller nationella grupp upplevde emellertid en

större otillfredsställelse med sin livssituation (IP1, IP2, IP3, IP8 och IP9). Eftersom arbetsplatsen är en så pass viktig arena för att kunna få både kontakt med och erkännande av majoritetssamhället, stärkte detta i viss mån deras upplevelse av att kategoriseras som ”invandrare” efter att de gått i pension. Detta innebär att få en tillskriven social identitet som migrant med en stigmatiserande kraft (Goffman 1963; Tilly 1998). Personidentiteten kunde inte längre i samma utsträckning bekräftas genom den sociala, särskilt när både rollidentiteten och den sociala identiteten som ”arbetande person” försvann.

REFERENSER

- Akerlof, G. A. & Kranton, R. E. (2000). Economics and Identity. *The Quarterly Journal of Economics*, 115(3), 715-753.
- Akerlof, G. A. & Kranton, R. E. (2011). *Identity Economics: How Our Identities shape Our Work, Wages, and Well-Being*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder*. 2. Uppl. Malmö: Liber.
- Bengtsson, M. & Flisbäck, M. (2017). On leaving work as a calling: retirement as an existential imperative. *International Journal of Aging and Later Life*, 11(1), 37-67.
- Behtoui, A. & Neergaard, A. (2010). Social capital and wage disadvantages among immigrant workers. *Work, Employment and Society*, 24, 761-779.
- Burke, P. J. (1997). An Identity Model for Network Exchange. *American Sociological Review*, 62(1), 134-150.
- Burke, P. J. (2004). Identities and Social Structure: The 2003 Cooley-Mead Award Address. *Social Psychology Quarterly*, 67(1), 5-15.
- Burke, P. J. & Freese, L. (1994). Persons, identities, and social interaction. *Advances in Group Processes*, 11, 1-24.
- Burke, P. J. and Stets, J. E. (2009). *Identity Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Bursell, M. (2019). Arbetsmarknaden – integration, segregation and diskriminering. I Sandberg, Å. (red.) *Arbete & Välfärd. Ledning, personal och organisationsmodeller i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Carneck, A, Linnér H. & Johannisson, I. (2020). *Pensionsåldrar och arbetslivets längd. Svar på regleringsbrevsuppdrag*. Stockholm: Pensionsmyndigheten.
- Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory*. 2. Uppl. London och New York: Sage.
- Cook, J. (2009). Exploring older women's citizenship: understanding the impact of migration in later life. *Ageing & Society* 29, 1-30.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research. Techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage.
- Dannefer, D. (2003). Cumulative Advantage/Disadvantage and the Life Course: Cross-Fertilizing Age and Social Science Theory. *Journal of Gerontology*, 58(6), 327-337.
- David, M. & Sutton, C. D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekberg, J. & Lindh, T. (2013). Immigrants in the Old-Age Pension System: The Case of Sweden. *International Migration*, 54(5), 1-14.
- Emami, A. (2003). *Att organisera oenighet: en sociologisk studie av franska riksförbundet och dess medlemsorganisationer*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Emami, A., Torres, S., Lipson, J. G. & Ekman, S.-L. (2000). An Ethnographic Study of a Day Care Center for Iranian Immigrant Seniors. *Western Journal of Nursing Research*, 22(2), 169-188.
- Ferraro, K. F. & Pylypiv Shippee, T. (2009). Aging and Cumulative Inequality: How Does Inequality Get Under the Skin. *The Gerontologist*, 49(3), 333-343.
- Forsell, E. & Torres, S. (2012). Social work, older people and migration: an overview of the situation in Sweden. *European Journal of Social Work*, 15(1), 115-130.
- Frank, D. (2017). Förändringar i svensk arbetskraftsinvandringspolitik 1954–2014. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 23(1), 66-83.

- Frödin, O. & Fredholm, A. (2021). Transnationalism, integration och etnisk organisering. En studie av svenska etniska organisationer i ljuset av civilsamhällets omvandling. *Sociologisk forskning*, 58(3), 311-338. <https://doi.org/10.37062/sf.58.22308>
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical Sensitivity*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Gustafsson, B., Mac Innes, H. & Österberg, T. (2019). Older people in Sweden without means: on the importance of age at immigration for being 'twice poor'. *Ageing & Society*, 39, 1172-1199.
- Harrysson, L., Montesiono, N. & Werner, E. (2016). Preparations for retirement in Sweden: Migrant perspectives. *Critical Social Policy*, 36(4), 531-550.
- Hoddy, E. T. (2018) Critical realism in empirical research: employing techniques from grounded theory methodology. *International Journal of Social Research Methodology*, <https://doi.org/10.1080/13645579.2018.1503400>
- Klinthäll, M. (2006). Retirement Return Migration from Sweden, *International Migration*, 44(2), 153-178.
- Klinthäll, M. (2007). Refugee Return Migration: Return Migration from Sweden to Chile, Iran and Poland 1973-1996, *Journal of Refugee Studies*, 20(4), 579-598.
- Le Grand, C. & Szulkin, R. (2003). Permanent disadvantage or gradual integration. Explaining the immigrant-native earnings gap in Sweden. *Labour. Review of Labour Economics and Industrial Relations*, 16(1), 37-64.
- Leidner, R. (2006). Identity and Work. I Korczynski, M., Hodson, R. & Edwards, P. (red.) *Social Theory at Work*. Oxford: Oxford University Press.
- Ljungar, E. (2007). Levebröd eller entreprenörskap. Om utlandsfödda svenskers företagande i Sverige. *Stockholm Studies in Sociology. New Series 28*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- Long, B. L. (2016). Stigmatized Identities: Choice, Accessibility, and Authenticity. I Stets, J. E. & Serpe R. T. (red.) *New Directions in Identity Theory and Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Lundh, C. (2016). *Invandringen till Sverige*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Mulinari, D. & Neergaard, A. *Den nya svenska arbetarklassen: rasifierade arbetares kamp inom facket*. Umeå: Boréa.
- Neergaard, A. (2015). Migration, racialization and forms of unfree labour – dilemmas of union solidarity in Sweden. I Schierup, C.-U. m.fl. (red.) *Migration, Precarity and Global Governance: Challenges for Labour*. Oxford: Oxford University Press.
- Oliver, C. (2011). Critical Realist Grounded Theory: A New Approach for Social Work Research, *British Journal of Social Work, Advance Access*, published May 22, 1-17. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr064>
- O'Rand, A. M. (1996). The Precious and the Precocious: Understanding Cumulative Disadvantage and Cumulative Advantage Over the Life Course", *The Gerontologist* 36(2), 230-238.
- Pensionsmyndigheten (2022). *Listan över alternativ pensionsålder*. <https://www.pensionsmyndigheten.se/ga-i-pension/planera-din-pension/hojd-pensionsalder> (Hämtad: 2022-02-28).
- Saad-Lessler, J., Ghilarducci, T. & Richman, K. (2013). Work and Retirement. I Whitfield, K. E. (red.) *Handbook of minority aging*. New York: Springer Publishing Company.
- Sen, A. (1999). *Capabilities and commodities*. New Dehli: Oxford University Press.
- SCB (2012). Integration – utrikes födda i pensionsåldern. *Integration: Rapport 5*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Sjögren Lindquist, G. & Wadensjö, E. (2012). Inkomstfördelningen bland pensionärer, *Rapport till Finanspolitiska rådet 2012/5*, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic Interactionism. A Social Structural Version*. Caldwell, New Jersey: The Blackburn Press.
- Tilly, C. (1998). *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Tilly, C. (2005). *Identities, Boundaries, and Social Ties*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Torres, S. (2008). Äldre invandrare i Sverige. Om homogeniserandet av en heterogen social kategori och skapandet av ett välfärdsproblem. I Darvishpour, M. & Westin, C. (red.) *Migration och Etnicitet. Perspektiv på ett mångkulturellt samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Torres, S. (2012). Healthy Aging among Immigrants in Sweden. What We Know and Need to Find Out. I Scalach, A. E. & Hoshino, K. *Healthy Aging in Sociocultural Context*. London och New York: Taylor & Francis Group.

- Torres, S. & Magnússon, F. (red.) (2021). *Äldrevård och omsorg i migrationens tidevarv*. Studentlitteratur: Lund.
- Uddbäck, H. & Gillberg, G. (2020). Hur ser relationen mellan arbete och identitet ut?. I Gillberg, G., Ljungar, E., Peixoto, A., Axelsson, J. (red.) *Vad är arbetsvetenskap? – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Ulfsdotter Eriksson, Y. (2012). *Yrke*. Malmö: Liber.
- Urban, S. (2018). *Integration och grannskap. Hur kan staden hålla samman?* Lund: Studentlitteratur.
- van Solinge, H. & Henkens, K. (2008). Adjustment to and Satisfaction With Retirement: Two of a Kind? *Psychology and Aging* 23(2), 422-434.
- Wang, M., Henkens C. I. J. M. & van Solinge, H. (2011). Retirement adjustment: a review of theoretical and empirical advancements. *American Psychologist* 66(3), 204-213.
- Wang, M. & Schultz, K. S. (2010). Employee Retirement: A Review and Recommendations for Future Investigation. *Journal of Management* 36(1), 172-206. <https://doi.org/10.1177/0149206309347957>
- Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London och New York: Routledge.
- Wink, P. & Boone James, J. (2013). The Life Course Perspective on Life in the Post-retirement Period. I Wang, M. (red.) *The Oxford Handbook of Retirement*. Oxford: Oxford University press.
- Åslund, O. & Nordström Skans, O. (2010). "Will I see you at work?" - Ethnic workplace segregation in Sweden 1985-2002. *Industrial and Labour Relations Review*, 63(3), 471-493.

ABSTRACT

Leaving working life for retirement can mean a major change and a loss of social context. For persons with foreign-born background, this can also mean a loss of central relations with the majority society. In this study, persons with foreign-born background who have reached retirement age participate. Those who in various ways have tried to maintain a relationship with the majority society have handled the transition from work to retirement most favorable to them. Those only referred to their immediate family or persons with similar national background finds more dissatisfaction with their life situation.

Keywords: work, retirement, foreign-born, identity